

Translation of Non-normative Content in Three Persian Translations of *Matilda*

Elnaz Aliazam¹, Masood Khoshsaligheh^{1*}, Abdullah Nowruzy¹, Azadeh Eriss²

¹*Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran*

²*Binghamton University, New York, USA*

Abstract This study aimed to investigate the techniques adopted by Iranian translators in translating non-normative social content in children's literature from English to Persian. The corpus of the study included three Persian translations of the novel *Matilda* by Roald Dahl (1988). First, the social non-normative content was categorized into two main categories: verbal and non-verbal (behavioral). The verbal category was divided into insults, threats and lies, while the non-verbal category was divided into aggressive behavior, child negligence, physical child abuse and revenge. Secondly, Molina and Albir's functionalist model (2002) was employed to identify social expressions in the original text and explore their equivalents in the Persian translations. Results indicated that the translators primarily employed a literal translation approach. The frequent use of literal translation technique preserved the negative implications of the socially non-normative content.

Keywords: *Children's Literature; Literal Translation; Roald Dahl; Non-normative Social Content; Matilda*

1. Introduction

Translation involves at least two texts and two cultures with different norms and values. Norms represent choices that arise from certain rules. The translator can either align these norms closely with the target text or with the source text (Tourney, 2012). Children undergo the process of socialization, which involves their normalization within the family, school and kindergarten settings (Tanhaee, 1989). The social non-normative concept was initially introduced by Durkheim, primarily in reference to criminals.

Please cite this paper as follows:

Aliazam, E., Khoshsaligheh, M., Nowruzy, A., & Eriss, A. (2024). Translation of non-normative content in three Persian translations of *Matilda*. *Language and Translation Studies*, 57(2), 37-67. <https://doi.org/10.22067/lts.2023.83281.1202>

In general, norms are context-dependent and vary across different times and places. Social abnormality refers to a violation of the values and norms governing social interactions, and in a broader sense, it encompasses unconventional and unusual characteristics and behaviors (Salimi & Davari, 2001).

One of the most important goals of children's stories is to impart moral lessons. Certain stories have managed to attain a prominent position within society despite featuring abnormal characters. These stories are among the best-sellers. They have gained worldwide fame through translation and garnered widespread attention. Generally speaking, politeness and respect are not observed in these stories, with little consideration given to the authority of adults.

2. Method

This study aimed to investigate the techniques employed by Iranian translators in rendering non-normative social content in children's literature from English to Persian, a topic that has received little academic attention in Iran. The corpus of the study included three Persian translations of the novel *Matilda* by Roald Dahl (1988), carried out by Hadavand, Tahmasbi and Alipour. Roald Dahl is widely recognized as one of the most renowned children's authors worldwide. Despite the considerable time that has passed since the publication of his stories, his novels remain popular worldwide. It seems *Matilda* stands out for its portrayal of social abnormalities, making it a topic of interest in Iran. Consequently, the novel has been translated and published multiple times by various publishers and translators in Iran.

The study focused on the translation of the non-normative social content at the sentence level. The data were collected through an analysis of the translations. The research employed judgmental sampling and adopted a descriptive approach.

The main indicators for classification in this research were based on Kaveh's (2013) framework. He extensively explored the problems and abnormalities prevalent in Iranian society under the title of 'Pathology of Social Diseases'. He divided these issues into twenty sections and general headings, providing detailed descriptions from different perspectives. First, the social non-normative content was categorized into two major categories: verbal and non-verbal (behavioral). The verbal category was further divided into insults, threats and lying. Conversely, the non-verbal category encompassed aggressive behavior, child negligence, physical child abuse and revenge. To distinguish behavioral aggression from physical child abuse, the latter is defined as any type of injury and violence inflicted by an adult on a child's body. In contrast, behavioral aggression refers to acts of violence and behavior exhibited among individuals of the same age. Within the verbal category, insults and threats are classified as forms of verbal aggression but are separated for clarity.

Physical child abuse encompasses any intentional act by an adult that inflicts harm upon a child's body. Neglect-related child abuse refers to the failure to meet a child's fundamental physical and mental needs, such as nutrition, clothing, hygiene and

emotional support. Revenge is also a form of violence wherein an individual deliberately inflicts physical and mental harm upon another person.

To classify abnormalities, the authors considered violence and aggression as synonymous, without distinguishing between the two. Furthermore, a functionalist model proposed by [Molina and Albir \(2002\)](#) was used to identify the social non-normative segments in the source language to explore their equivalents in the Persian translations. This model's techniques proved effective in providing a precise description of translation data at finer levels.

3. Results and discussion

This paper aimed to examine the approach taken by the translators of [Roald Dahl's \(1988\) *Matilda*](#) when translating non-normative verbal and non-verbal (behavioral) concepts into Persian. The research focused on the translation of socially non-normative elements at the sentence level. Results indicated all the three translators predominantly employed a literal translation approach when translating social abnormalities. They rendered all non-normative behaviors or words without omitting or replacing them with conventional social issues.

Instead of intensifying the violence and aggression in the translation, translators could have reduced their intensity by emphasizing the humorous aspect of the work. However, compared to the other two translators, Hadavand seemed to have paid more attention to educational and cultural issues. Furthermore, he employed the reduction technique more frequently in translating verbal abnormalities. Whether consciously or unconsciously, Hadavand tended to diminish the negative semantic load of the original sentences in his translation more than the other translators. This reduction in the negative semantic load remains noticeable even in instances where alternative techniques were utilized to translate social abnormalities.

From Venuti's (2004) perspective, it can be stated that these translations highlight the translators' presence and reveal their individuality, as the translations avoid the illusion of transparency. In addition, the hegemony of the Persian language and culture is not evident in these translations.

4. Conclusion

This study showed that the Persian translations of the novel *Matilda* underwent minimal cultural and social changes. In some cases, however, there was an increase in both violence and verbal aggression in the translated texts. Based on the research findings, it can be concluded that the three translations of *Matilda* are not localized. Indeed, the reader is directed towards the source text, with all non-normative social concepts transferred to the target text. Translators failed to pay sufficient attention to the semantic load of words, despite its evident role in mitigating, neutralizing or intensifying the portrayal of violence. In fact, the translators diminished the

humorous tone of the story while increasing the intensity of violence and aggression portrayed in the characters and their actions.

The findings of the current research can enhance the practices of publishers and translators of children's literature by encouraging greater attention to the translation and revision processes of future works. This approach aims to deliver higher-quality translations to the market.

مطالعات زبان و ترجمه، دوره ۵۷، شماره ۲ (۱۴۰۳)، صص. ۳۷-۶۷

ترجمه مفاهیم ناهنجار در سه ترجمه فارسی رمان ماتیلدا

الناز علی اعظم^۱، مسعود خوش سلیقه^{۲*}، عبدالله نوروزی^۱، آزاده اریس^۲^۱دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران^۲دانشگاه بینگمتون، نیویورک، آمریکا

چکیده هدف این پژوهش بررسی روش‌هایی است که مترجم‌های ایرانی برای ترجمه ناهنجاری‌های اجتماعی در آثار ادبی کودک و نوجوان از انگلیسی به فارسی به‌کاربرده‌اند؛ بدین منظور از سه ترجمه فارسی رمان ماتیلدا (۱۹۸۸) اثر رولد دال تشکیل شده است. تمرکز این پژوهش بر ترجمه ناهنجاری‌های اجتماعی در سطح جمله است. در ابتدا براساس پیکره داده‌ها و ناهنجاری‌های موجود در متن، جملات ناهنجار اجتماعی به دو دسته بزرگ کلامی و رفتاری تقسیم شد. دسته کلامی به بی‌ادبی، تهدید و دروغ‌گویی و دسته رفتاری به کودک‌آزاری جسمی، کودک‌آزاری ناشی از غفلت، انتقام و پرخاشگری رفتاری تقسیم شد. در مرحله دوم مدل کارکردگرا و پویای مولینا و هورتادو آلبر (۲۰۰۲) برای دسته‌بندی‌های ناهنجاری‌های اجتماعی به‌کار گرفته شد تا از طریق آن متن مبدأ با معادل‌هایش در ترجمه‌های فارسی بررسی شود. نتایج این پژوهش نشان داد رویکرد مترجم‌ها، ترجمه تحت‌اللفظی است. ترجمه‌ها بومی‌سازی نشده‌اند و تکنیک‌های متفاوتی برای آن‌ها به کار رفته است. بسامد زیاد به‌کارگیری «تکنیک ترجمه تحت‌اللفظی» به حفظ تأثیر بار منفی ناهنجاری‌ها منجر شده است.

کلیدواژه‌ها: ادبیات کودک و نوجوان؛ ناهنجاری‌های اجتماعی، کلامی و رفتاری؛ ترجمه تحت‌اللفظی؛

رولد دال؛ ماتیلدا

۱. مقدمه

ادبیات کودک دامنه وسیعی از آثار را از جمله آثار کوتاه یا نسبتاً طولانی، کتاب‌های مصور و داستان در برمی‌گیرد. مخاطبان این‌گونه کتاب‌ها کودکان هستند و متن آن‌ها را خود کودکان می‌خوانند یا اینکه آن‌ها را شفاهی برایشان می‌خوانند. محتوای این کتاب‌ها ممکن است داستان‌های عبرت‌آموز، مطالب علمی، سرگرمی‌ها، شعر، قصه‌های عامیانه و امثال این‌ها باشد.

حساسیت این گونه متون به دلایل مختلف بسیار زیاد است و صاحب نظران این حوزه، هر کتابی را مناسب کودکان نمی دانند؛ به ویژه جایی که مسائل و تفاوت های اندیشگانی و فرهنگی نویسنده و مخاطب نمود بیشتری می یابد این حساسیت ها بیشتر می شود. تفاوت های فرهنگی جوامع وقتی در ادبیات کودک خود را نشان می دهد و قرار است ترجمه شود، مترجم را با چالش ها و دغدغه های مختلفی مواجه می سازد و هر تصمیمی پیامدهایی نیز دارد.

از نمونه های بارز دغدغه ها و مشکلات ادبیات کودکان نمود ناهنجاری های اجتماعی در این آثار است. ناهنجاری به معنای تخلف از ارزش ها و هنجارهای حاکم بر روابط اجتماعی است و گاهی در مفهومی کلی تر، ویژگی ها و رفتارهای غیرمتعارف و غیرمعمول را در برمی گیرد (سلیمی و داوری، ۱۳۸۰). همواره انتقادهایی به بیان ناهنجاری ها، چه به صورت مستقیم و چه غیرمستقیم در آثار کودکان و نوجوانان وجود داشته، اما گاهی به دو علت این ناهنجاری ها در آثار کودکان ذکر می شوند: ۱) رویدادهایی در جامعه رخ داده که لازم است کودک از آن ها آگاه باشد و ذکر این مطالب جنبه آموزشی دارد، مثل ناهنجاری هایی که مربوط به خشونت های رفتاری، جنگ و زورگویی است. ۲) کودک و نوجوان غالباً از خواندن داستان هایی که در آن ها شخصیت های کودک رفتارهای ناهنجار دارند، لذت می برند و نویسندگان این آثار فقط به قصد اینکه اثر برای کودکان جذاب باشد، این آثار را تولید می کنند، هرچند همه والدین با این آثار موافق نیستند (شویت، ۱۹۸۶^۱؛ اویتینن، ۲۰۰۰^۲). شاید علت مخالفت بزرگسالان با این آثار این باشد که وجود ناهنجاری های اجتماعی در آثار کودک و نوجوان می تواند الگوهای ناشایست رفتاری را به آن ها بیاموزد که خود سبب افزایش رفتارهای ناهنجار کلامی و غیرکلامی در کودکان و نوجوانان می شود. علاوه بر این، افزایش این گونه رفتارها در کودکان به نوعی جایگاه و قدرت

^۱. Shavit

^۲. Oittinen

بزرگسالان و نیز ارزش قوانین را زیر سؤال می‌برد که خود می‌تواند در اجتماعی خاص مانند خانواده بی‌نظمی، بی‌احترامی و عواقب ناگواری ایجاد کند.

در هر صورت یکی از مهم‌ترین اهداف داستان‌ها و قصه‌های کودکان عبرت‌آموزی است. بعضی از قصه‌ها با وجود داشتن شخصیت‌های ناهنجار جایگاه خوبی را در جامعه پیدا کرده‌اند و جزو پرفروش‌ترین داستان‌ها هستند و با ترجمه شهرت جهانی یافته و مورد توجه همگان قرار گرفته‌اند. معمولاً در این داستان‌ها، ادب و احترام رعایت نشده و به قدرت بزرگسالان اعتنایی نمی‌شود (غفاری و شهبازی، ۱۳۹۱). در ترجمه این داستان‌ها و قصه‌ها حداقل دو متن و دو فرهنگ دخیل است که معمولاً هنجارها و ارزش‌های این دو با هم متفاوت‌اند. مترجم می‌تواند به هنگام ترجمه هنجارها، متن را به یکی از دو قطب مقصد یا مبدأ نزدیک کند (توری، ۲۰۱۲). نزدیک شدن به فرهنگ و زبان مقصد یا ماندن در فضای متن مبدأ در همه ترجمه‌ها مهم است اما اهمیت آن در ادبیات کودک دوچندان است. جوب^۲ (۱۹۹۶) ترجمه برای کودکان را دشوار می‌داند، زیرا مترجم با دو راهی‌های بسیاری روبه‌رو است. هنگام ترجمه مترجم باید بین ترجمه آزاد و ترجمه تحت‌اللفظی و بین ترجمه واژه‌به‌واژه و ترجمه مفهومی یکی را انتخاب کند (دیکاروگا و فردناندز، ۲۰۱۶).

با در نظر داشتن رویکردها، مشکلات و پیامدهای ترجمه ادبیات کودک، این پژوهش تلاشی برای پاسخ به این سؤال است که رویکرد و تکنیک‌های مترجم‌های رمان ماتیلدا (۱۹۸۸) نوشته رولد دال در برگردان مفاهیم ناهنجار کلامی و رفتاری چه بوده است؟

^۱. Toury

^۲. Jobe

^۳. De Queiroga & Fernandes

۲. پیشینه پژوهش

هنجار در جامعه‌شناسی عبارت است از رفتارهایی تجویزی که شبیه قواعد و مقرراتند اما به اندازه آن‌ها رسمی نیستند. هنجارها انتظارات رفتاری هستند که از نظر فرهنگی مطلوب یا مناسب‌اند (مارشال و اسکات^۱، ۱۳۸۸). همه هنجارها دارای ارزش‌های یکسانی در جامعه نیستند. قوی‌ترین و مهم‌ترین هنجارها، هنجارهایی هستند که تبدیل به قانون می‌شوند و نقض آن‌ها مجازات‌هایی را در پی دارد. هنجارها و ناهنجاری‌ها در دل جامعه و در ارتباط با افراد دیگر شکل می‌گیرند و به‌تنهایی معنایی ندارند. با گسترش جوامع و مدرن‌شدن آن‌ها، هنجارها نیز گسترده‌تر و متنوع‌تر می‌شوند (ممتاز، ۱۳۸۱). هنجارهای اجتماعی براساس ارزش‌های اجتماعی شکل می‌گیرند و سبب نظم جامعه می‌شوند. هنجارها به زمان و مکان‌های مختلف وابسته‌اند؛ یعنی نسبی‌اند (بخارایی، ۱۳۸۷). هنجارها و ارزش‌های یک خانواده ممکن است با خانواده‌ای دیگر متفاوت باشد و کسی که برخلاف این ارزش‌ها و هنجارها عمل نماید، هنجارشکن است. در مقابل، رعایت ارزش‌ها سبب کسب احترام می‌شود. هنجارپذیری کودکان از طریق خانواده، مدرسه و کودکان‌انجام می‌شود و طی این فرایند کودکان جامعه‌پذیر می‌شوند (تنهایی، ۱۳۸۶).

معضلات و ناهنجاری‌های جوامع را می‌توان به دسته‌های مختلفی تقسیم کرد. در پژوهشی که درباره ایران انجام شده، کاوه (۱۳۹۱) ناهنجاری‌های جامعه ایران را به بیست بخش و عنوان کلی تقسیم کرده است: اعتیاد، انحرافات جنسی، ایدز، بدحجابی، بی‌سوادی، بیکاری، پرخاشگری، تکدی‌گری، جنگ، حاشیه‌نشینی، خرابکاری، خشونت علیه زنان، خودکشی، دختران فراری، دروغ‌گویی، دوستی دختر و پسر، سرقت، سقط‌جنین، شیطان‌پرستی، طلاق، فرار از مدرسه، فقر، قتل،

^۱. Gordon Marshal & John Scott

کودک‌آزاری، کودکان خیابانی، مزاحمت جنسی، مزاحمت خیابانی، موسیقی زیرزمینی، مهاجرت و افزایش جمعیت، ولگردی.

ادبیات کودکان و همچنین ترجمه آن به‌طور سنتی در حاشیه نظام ادبی به‌عنوان یک فرم ادبی فرعی قرار گرفته است (آلا، ۲۰۲۳). از آنجایی که واژه‌های تابو در هر حوزه‌ای از زندگی اجتماع وجود دارد، طبیعتاً بخشی از ناهنجاری‌ها در میان کودکان و نوجوانان به‌خصوص در ادبیات کودکان و نوجوانان نیز رخ می‌دهد. ادبیات کشورهای مختلف با اهداف آگاهی‌بخشی از پیامدها، تأثیرگذاری بر اصلاح ناهنجاری‌ها و تجویز ارزش‌ها در قالب داستان، قصه، حکایت و غیره به این معضلات می‌پردازند و برخی نیز تلاش کرده‌اند با بررسی این آثار یا ترجمه آن‌ها برای فرهنگ‌های دیگر، تأثیرگذاری آن‌ها و پیامدهایشان را جویا شوند. در واقع، هر ترجمه‌ای فرهنگی است به این معنا که همیشه نتیجه گفتگوی مداوم بین حداقل دو نظام فرهنگی و تنش‌های مداوم بین خواسته‌های سیستم‌های مبدأ و مقصد است (مک مارتین و ون کویلی، ۲۰۲۰). تصمیم برای واجد شرایط بودن برخی محتواها یا اجازه دادن به آن‌ها در فرهنگ هدف، اغلب صرفاً به صلاح‌دید مترجم واگذار می‌شود (پاولوسک، ۲۰۲۳).

آثار رولد دال به‌ویژه رمان مشهورش، *ماتیلدا*، به‌عنوان مشهور بودنش در حوزه ادبیات کودک و نوجوان، در داخل و خارج از ایران بسیار بدان پرداخته شده است. نتلی^۴ (۱۹۹۲) با بررسی رمان *ماتیلدا* نتیجه گرفته است که به‌دلیل تفاوت‌های فرهنگی و زبانی، ترجمه یک متن از زبانی به زبان دیگر می‌تواند آن را به متنی کاملاً متفاوت تبدیل کند. مارتنز^۵ (۲۰۱۵) براساس کارکردهای راهبردی چیلتون، به تحلیل گفتمان

1. Aida Alla

2. Mc Martin & Van Coilli

3. Paulina Pawłuszek

4. Netley

5. Martens

انتقادی رمان *ماتیلدا* می‌پردازد. **هیدنوجا**^۱ (۲۰۱۵) با استفاده از نظریه آلتوسر و بوردیو، ایدئولوژی و ارزش‌ها را در رمان *ماتیلدا* بررسی کرده و به این نتیجه می‌رسد که رولد دال در رمانش ارزش‌هایی مثل کتابخوانی را بزرگ داشته و مادر و پدر *ماتیلدا* را سرزنش کرده است. **هانت**^۲ (۲۰۰۱) به تحلیل شخصیت‌های رمان *ماتیلدا* می‌پردازد و بیان می‌کند که شخصیت *ماتیلدا* نحوه انتقام‌گیری را به کودکان می‌آموزد. استفیولج^۳ (۲۰۲۰) ترجمه نام‌های خاص را در رمان‌های *ماتیلدا* و *چارلی و کارخانه شکلاتی* آثار رولد دال از زبان انگلیسی به کرواتا را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده است که ترجمه‌های این دو از لحاظ به‌کار بردن استراتژی با هم کاملاً تفاوت دارند. امین **طوسی**، **قربان‌صباغ** و **مهدوی** (۲۰۱۷) دو عنصر خانواده و نظام آموزشی را در رمان *ماتیلدا* استفاده از نظریه آلتوسر بررسی می‌کند.

۳. روش پژوهش

رولد دال یکی از مشهورترین نویسندگان کودک در دنیاست. با وجود این که سال‌ها از خلق رمان‌هایش گذشته، آثارش هنوز در دنیا مطرح‌اند. از آنجایی که ناشران و مترجم‌های مختلف رمان *ماتیلدا* را بارها ترجمه و منتشر کرده‌اند، می‌توان نتیجه گرفت در ایران هم موردتوجه بوده است. هفت ترجمه از این رمان در کتابخانه ملی ثبت شده است که بنابر محدودیت و هدف تحقیق، سه ترجمه از سه انتشارات مختلف به دلیل پرفروش‌ترین ترجمه‌های موجود که شامل ترجمه هداوند، ترجمه علی‌پور و ترجمه طهماسبی هستند، انتخاب شد. اطلاعات پیکره تحقیق در **جدول ۱** ذکر شده است.

^۱. Annina Hiidenoja

^۲. Peter Hunt

^۳. Štefulj Lana

جدول ۱. اطلاعات توصیفی پیکره پژوهش

نام مترجم	انتشارات	سال چاپ
علی هداوند	نشر سپاس	۱۳۹۳
پروین علی‌پور	نشر افق	۱۳۹۰
شهلا طهماسبی	نشر مرکز	۱۳۹۹

ناهنجاری‌های اجتماعی از زوایای مختلفی بررسی و تحلیل شده‌اند. شاخص‌های اصلی برای دسته‌بندی ناهنجاری‌ها در این پژوهش، از **کاوه (۱۳۹۱)** که پیش‌تر معرفی شد، استخراج شدند. او معضلات و ناهنجاری‌های جامعه ایران را به‌صورت گسترده و مفصلی تحت عنوان آسیب‌شناسی بیماری‌های اجتماعی، به بیست بخش و عنوان کلی تقسیم کرده است اما در اینجا براساس موضوع و محتویات رمان *ماتیلدا*، ناهنجاری‌های اجتماعی به دو دسته کلامی و غیرکلامی (رفتاری) تقسیم‌بندی شده‌اند. دسته کلامی خود به سه دسته توهین و بی‌ادبی، تهدید، و دروغ‌گویی تقسیم می‌شود. دسته غیرکلامی (رفتاری) به چهار نوع کودک‌آزاری جسمی، کودک‌آزاری ناشی از غفلت، انتقام و پرخاشگری رفتاری تقسیم می‌شود. پرخاشگری رفتاری به نظم کلاس و مدرسه را به هم ریختن، عدم رضایت از رابطه خود با اطرافیان از معلم و مدرسه، فرار از مدرسه و منزل، آزار و اذیت دیگران، شکستن یا پاره کردن وسایل، مخالفت کردن، پرت کردن اشیاء، پای‌کوبی روی زمین، انزوا و سکوت، در خود فرورفتن همراه با بغض، غذا نخوردن و گریه کردن، کتک زدن خود و لگزدن، گاز گرفتن بدنی و تجاوز به حقوق دیگران گفته می‌شود (**کاوه، ۱۳۹۱**). کودک‌آزاری جسمی به هرگونه رفتاری گفته می‌شود که فرد بزرگسال به‌طور عمدی به جسم کودک آسیب برساند. کودک‌آزاری ناشی از غفلت، به غفلت از نیازهای اولیه جسمی و روانی کودک همچون تغذیه، پوشاک، نظافت، ابراز علاقه و تربیت مناسب، کوتاهی در تأمین، مراقبت، بهداشت و فضای سالم گفته می‌شود. در انتقام گرفتن که نوعی خشونت است فردی به فرد دیگری به‌طور عمدی صدمه جسمی و روحی وارد می‌کند (**کاوه،**

(۱۳۹۱). نگارندگان برای تقسیم‌بندی ناهنجاری‌ها در این پژوهش، خشونت و پرخاشگری را مترادف در نظر گرفته‌اند و تفاوتی بین آن‌ها قائل نشده‌اند و برای اینکه پرخاشگری رفتاری از کودک‌آزاری جسمی تفکیک شود، کودک‌آزاری جسمی در تقسیم‌بندی زیر به هر نوع آسیب و خشونتی گفته می‌شود که فرد بزرگسال به جسم کودک بزند ولی پرخاشگری رفتاری در موارد آسیب‌های جسمانی و فیزیکی به خشونت و رفتارهایی گفته می‌شود که افراد همسن و سال به هم وارد می‌کنند.

رویکرد این پژوهش کیفی-توصیفی است. نمونه‌های بررسی‌شده از این آثار هدفمند انتخاب شدند؛ یعنی تنها جملاتی که دارای نمونه‌هایی از ناهنجار اجتماعی بودند و یک واحد مستقل معنایی هستند از پیکره داده‌ها استخراج و بررسی شدند. بزرگ‌ترین واحد تحلیل در این پژوهش جمله مستقل و کوچک‌ترین واحد تحلیل واژه است.

برای توصیف و تحلیل داده‌های ناهنجاری اجتماعی، نظریه کارکردگرا و پویای مدنظر مولینا و هورتادو آلبیر^۱ (۲۰۰۲) انتخاب شد. تکنیک‌های این نظریه به توصیف و تحلیل دقیق داده‌های ترجمه در سطوح خرد مثل جمله، عبارت و واژه کمک خواهند نمود. این نظریه پردازان سه تعریف متمایز برای روش، راهبرد و تکنیک ارائه داده است. روش ترجمه، شیوه خاص فرایند ترجمه است مانند روش تحت‌اللفظی یا آزاد و غیره (مولینا و هورتادو آلبیر، ۲۰۲۲). راهبردهای ترجمه را مترجم به‌صورت خودآگاه یا ناخودآگاه زمانی به کار می‌برد که در حین ترجمه به‌خاطر ناکافی بودن دانش و مهارت در موضوعی خاص با مشکلاتی مواجه شو و به‌طور کلی برای دو هدف به کار می‌روند: یکی درک مطلب و دیگری اصلاح‌سازی. اعمالی مثل جستجوی اینترنتی یا بازخوانی متن، نمونه‌ای از راهبردها هستند که مترجم برای تولید متن صحیح‌تر و برای حل مشکلات ترجمه به کار می‌برد. استفاده از تکنیک‌ها باعث می‌شود راهبردها تحقق پیدا کنند و صورت فیزیکی بگیرند. تکنیک‌های ترجمه

^۱. Molina & Hurtado Albir

نیز به خودی خود خوب یا بد نیستند بلکه با توجه به بافت انتخاب می‌شوند. انتخاب روش ترجمه بر انتخاب تکنیک ترجمه تأثیر می‌گذارد.

براساس پیکره داده‌ها، تکنیک‌هایی که به پژوهش حاضر ارتباطی نداشتند یا برای تهیه زیرنویس و دوبله مناسب‌تر هستند حذف شدند؛ به‌طور مثال تکنیک جایگزینی. لازم به ذکر است هرکدام از تکنیک‌هایی که برای بررسی در این پژوهش به‌کار می‌روند، می‌توانند موجب افزایش، کاهش یا خنثی شدن بار معنایی منفی جمله شوند (مولینا و هورتادو آلبیر، ۲۰۰۲). تکنیک‌های به‌کاررفته عبارتند از بسط^۱، وام‌گیری^۲، ترجمه تحت‌اللفظی^۳، کاهش^۴، تغییر لحن^۵، تغییر بیان^۶، تغییر صورت^۷، معادل مبتنی بر بافت^۸ و معادل جاافتاده^۹ که توضیح هرکدام در پایین می‌آید. طبق تکنیک بسط، اطلاعات و جزئیاتی در ترجمه می‌آید که در متن مبدأ نبوده است (مولینا و هورتادو آلبیر، ۲۰۰۲). در تکنیک وام‌گیری مترجم واژه‌ای را به‌صورت مستقیم از زبان مبدأ به زبان مقصد وارد می‌کند. در تکنیک ترجمه تحت‌اللفظی، کلمه یا اصطلاحی به‌جای واژه یا اصطلاحی از زبان مبدأ می‌نشیند در تکنیک ترجمه تحت‌اللفظی در دسته‌بندی مولینا و هورتادو آلبیر (۲۰۰۹) معادل «تبادل صوری»^{۱۰} نایدا^{۱۱} قرار می‌گیرد. در تکنیک تغییر بیان، زاویه دید، دسته‌بندی شناختی یا مرکزی که در ارتباط با متن مبدأ است، تغییر می‌کند. این تغییر هم می‌تواند ساختاری و هم لغوی باشد. در تکنیک کاهش، حذف رخ می‌دهد؛ یعنی اطلاعات متن مبدأ در متن مقصد فشرده می‌شود یا هر جا که در متن مبدأ تکرار و حشو وجود دارد، در ترجمه حذف می‌شود. در

^۱. amplification

^۲. borrowing

^۳. literal translation

^۴. reduction

^۵. variation

^۶. modulation

^۷. transposition

^۸. discursive creation

^۹. established equivalent

^{۱۰}. formal equivalence

^{۱۱}. Nida

تکنیک تغییر صورت، ساختار گرامری تغییر می‌کند و نقش دستوری واژه بدون تغییر معنا عوض می‌شود. تکنیک تغییر لحن، عناصر زبان‌شناختی و فرازبان‌شناختی را در بر می‌گیرد و تغییراتی مثل لحن، سبک، لهجه اجتماعی و لهجه جغرافیایی را شامل می‌شود. طبق تکنیک معادل مبتنی بر بافت، این معادل خارج از بافت غیرقابل‌پیش‌بینی است و یک عملکرد در فرایند شناختی ترجمه است که تنها بر اساس بافت یک معادل گذاشته می‌شود. در تکنیک معادل جافتاده، عبارت یا واژه‌ای با توجه به فرهنگ واژگان یا زبان کاربردی در مقصد، معادل زبان مبدأ قرار می‌گیرد؛ یعنی ممکن است اصطلاحات و ضرب‌المثل‌ها در زبان مقصد معادلی با ظاهری متفاوت باشند اما مفهوم و منظورشان یکی است و مردم یا فرهنگ‌نامه‌ها آن عبارت را به عنوان معادل می‌شناسند (مولینا و هورتادو آلبر، ۲۰۰۲).

۴. یافته‌ها پژوهش

پژوهش حاضر به منظور بررسی رویکرد مترجم‌های رمان *ماتیلدا* (۱۹۸۸)، نوشته رولد دال، در برگردان مفاهیم ناهنجار کلامی و رفتاری انجام شده است. طبق توضیحاتی که در بخش روش پژوهش آمد، ناهنجاری‌های اجتماعی به دو دسته کلامی و رفتاری تقسیم و تحلیل می‌شوند: الف) کلامی: ۱. توهین و بی‌ادبی، ۲. تهدید، ۳. دروغ‌گویی؛ ب) رفتاری: ۱. کودک‌آزاری جسمی، ۲. انتقام، ۳. کودک‌آزاری ناشی از غفلت، ۴. پرخاشگری رفتاری.

در ادامه به بررسی ترجمه ناهنجاری کلامی و غیرکلامی (رفتاری) و توصیف آن‌ها همراه با ذکر نمونه‌ها می‌پردازیم.

۴.۱. ترجمه ناهنجاری‌های کلامی

در پیکره مطالعه‌شده، ۳۷ مورد ناهنجاری کلامی یافت شد. بررسی ترجمه این موارد نشان می‌دهد طهماسبی و علی‌پور بار معنایی منفی را به نسبتی تقریباً مساوی افزایش داده‌اند. تکنیک «معادل مبتنی بر بافت» از پربسامدترین تکنیک‌ها در ترجمه توهین‌ها

و بی ادبی های این اثر است. در برخی از موارد مترجم ها به بافت و موقعیت دشنام یا توهینی که در متن اصلی بوده توجهی نکرده اند و تنها سعی کرده اند دشنام یا توهینی را جایگزین دشنام و توهین متن اصلی کنند. برخی از دشنام هایی که مدیر مدرسه به کودکان می دهد به واسطه درس نخواندن کودکان است و متناسب با بافت داستان، یا جایی که پدر به مادر ماتیلهدا فحشی می دهد که بار جنسیتی دارد، مترجم ها این نکته ها را در نظر نگرفته و بدون آنکه به موقعیت این دشنام توجه کنند، تنها دشنامی را با دشنام اصلی جایگزین کرده اند.

در کل برای ترجمه ناهنجاری های این دسته، مترجم ها چندان از تکنیک «تغییر بیان» بهره نبرده اند. در این میان، هداوند از تکنیک تغییر بیان بیشتر از سایر تکنیک ها در ترجمه توهین و بی ادبی استفاده کرده و به کمک آن از بار معنایی منفی عبارت ها کاسته است. به طور کلی، تکنیک تغییر بیان جزو تکنیک های پربسامد در این ترجمه ها نیست.

چند نمونه از ترجمه ناهنجاری های کلامی به طور مختصر در پایین آمده است.

مثال ۱:

"You blithering idiot!" shouted the Trunchbull.

طهماسبی: ای زردنبوی کله خر! (ص. ۱۹۸)

هداوند: خنگ خدا! (ص. ۳۷۱)

علی پور: احمق بی شعور! (ص. ۲۰۸)

همان طور که در این مثال مشاهده می شود خانم مدیر با فریاد به کودک می گوید «blithering idiot». این فحش به درس نخواندن کودک اشاره دارد و زمانی گفته شده که کودک نتوانسته جواب درستی به پرسشی درباره ضرب اعداد بدهد. طهماسبی عبارت «زردنبوی کله خر» را به عنوان معادل گذاشته که به رنگ پوست کودک اشاره دارد و چندان با موقعیت موضوع داستان هم خوانی ندارد. علی پور نیز «احمق

بی‌شعور» را آورده که باز هم چندان بافت متن اصلی و فحش را در نظر نگرفته است. هداوند نیز واژه «خنک خدا» را معادل قرار داده که در بافت زبان مقصد طبیعی‌تر جلوه می‌کند و با بافت اصلی هم‌خوانی بیشتری دارد.

مثال ۲:

"Her father said she's a real wart."

طهماسبی: پدرش می‌گفت که او یک حیوان به تمام معنی است. (ص. ۷۳)

هداوند: پدرش گفت یه زگیل واقعی. (ص. ۸۷)

علی‌پور: پدرش گفت: یک زگیل واقعی است! (ص. ۱۴۸)

در این مثال، طهماسبی «او یک حیوان به تمام معنی است» را معادل «she's a real wart» قرار داده و از تکنیک معادل «مبتنی بر بافت» استفاده کرده و به این ترتیب بر بار معنایی منفی و شدت اهانت به کودک افزوده است. هداوند و علی‌پور هم این عبارت را با تکنیک «ترجمه تحت‌اللفظی» ترجمه کرده‌اند. اهانت با همان بار معنایی منتقل شده و افزایش یا کاهش نداشته است.

مثال ۳:

"Taste it, you little brat," the Trunchbull said.

طهماسبی: ترانچبول گفت بخور سگ‌توله... (ص. ۱۱۰)

هداوند: ترانچ‌بال گفت یالا دیگه، توله... (ص. ۱۲۶)

علی‌پور: ترانچبول گفت: بخورش توله جان! (ص. ۲۱۶)

در مورد مثال فوق برای عبارت «you little brat» مترجم‌ها معادل‌های «توله» و «توله‌سگ» را گذاشته‌اند که در زبان و فرهنگ فارسی بار معنایی منفی دارد و بسیار توهین‌آمیز است. این معادل‌ها باعث افزایش بار معنایی منفی شده است. هرچند کلمه brat در زبان و فرهنگ انگلیسی به بچه‌ای گفته می‌شود که لوس و بداخلاق است و

بار منفی دارد، میزان منفی بودن آن از معادل فارسی‌اش بسیار پایین‌تر است. همان‌طور که مشاهده می‌شود مترجم‌ها از «تکنیک معادل مبتنی بر بافت» استفاده کرده‌اند و معادل انتخابی طهماسبی تندتر از دو مترجم دیگر است. جالب اینجاست که در ترجمه علی‌پور، کلمه «جان» که تحبیب است، اضافه شده و حداقل در ظاهر نوعی تضاد را ایجاد می‌کند. این افزوده را به‌طور قطع نمی‌توان کمکی برای کاهش بار منفی کلمه «توله» دانست؛ چراکه در فارسی این‌گونه افزودن‌ها گاهی هرچند محترمانه به نظر می‌رسد، اما در باطن شدت‌افزای توهین یا جدیت و سختی کلام است. برای مثال، وقتی کسی در دعوا یا به هنگام خطاب جدی قهرآمیز به دیگری می‌گوید «آقای محترم» یا «باسواد» یا «پروفسور» و مانند این‌ها، منظورش احترام گذاشتن نیست، بلکه غالباً توهین بیشتر است.

علاوه بر این، ۱۰ مورد تهدید در این متن پیدا شد که طبق دسته‌بندی پیشین، جزو ناهنجاری‌های کلامی از نوع تهدید است. بررسی ترجمه این ده مورد نشان می‌دهد که علی‌پور و طهماسبی به‌طور تقریباً مساوی بار معنایی منفی عبارات را کمی افزایش داده‌اند. بیشترین کاهش بار معنایی منفی در ترجمه تهدیدها متعلق به هداوند است. در ترجمه تهدیدها پربسامدترین تکنیک‌ها به ترتیب تکنیک «معادل مبتنی بر بافت»، «بسط» و تکنیک «ترجمه تحت‌اللفظی» است. در پایین چند مثال برای روشن‌تر شدن مسئله می‌آید.

مثال:

Next time you stop before it's all finished you'll go straight into The Chokey and I shall lock the door and throw the key down the well!

طهماسبی: اگر تا قبل از تمام شدن کیک دست از خوردن بکشی، می‌اندازمت تو سیاهچال، درش را رؤیت قفل می‌کنم و کلیدش را می‌اندازم توی چاه! (ص. ۱۱۲)

هداوند: اگر قبل از اینکه کیک تموم بشه، خوردنتو قطع کنی پرت می‌کنم تو چاکی و درشو قفل می‌کنم و کلید و پرت می‌کنم توی چاه! (ص. ۱۲۸)

علی پور: اگر یک بار دیگر دست دست کنی، یک راست می روی توی هلفدونی! من هم درش را قفل می کنم و کلیدش را می اندازم توی چاه! (ص. ۲۲۱).

در این مثال، هداوند کلمه «Chokey» را قرض گرفته و عیناً همان را نوشته است. این کلمه در رمان *ماتیلدا* به مکانی اشاره دارد که بچه ها را برای تنبیه بدان جا می فرستند. وام گیری این واژه باعث شده مفهوم آن به درستی و به طور کامل به متن مقصد انتقال پیدا نکند؛ زیرا «چاکی» برای کودکانی که در حال خواندن این داستان اند تنها می تواند نماد یک مکان بد باشد و نه آن مکان رنج آوری که بچه ها به شدت از آن ترس و وحشت دارند. در نتیجه به کارگیری این معادل، شدت خشونت و بار معنایی منفی تهدید در ترجمه، کاهش یافته است. کلمات هلفدونی و سیاه چال میزان تهدید متن اصلی را بیشتر حفظ کرده است.

علاوه بر موارد بالا، برای دروغ گویی نیز پنج مورد پیدا شد. بررسی ترجمه ها نشان داد که در ترجمه دروغ ها، پربسامدترین تکنیک، تکنیک «ترجمه تحت اللفظی» و بعد از آن تکنیک «کاهش» است. به جز دو مورد که در آن ها تکنیک «کاهش» به کار رفته است، مفاهیم به طور کلی با همان بار معنایی منفی به متن مقصد انتقال یافته اند.

مثال:

The finger got stuck inside his nose” Matilda said, “and he had to go around like that for a week.

طهماسبی: ماتیلدا گفت: انگشتش چسبید به سوراخ دماغش و مجبور شد یک هفته با همین قیافه توی خیابان برود. (ص. ۲۷)

هداوند: ماتیلدا گفت: انگشتش تو سوراخ دماغش گیر کرده بود. یه هفته همون جوری اینور و اونور می رفت. (ص. ۳۹)

ماتیلدا گفت: هیچی چی! فقط انگشتش توی سوراخ دماغش چسبید! پسره مجبور شد یک هفته همین طوری این طرف، آن طرف برود. (ص. ۶۴)

در داستان، بعد از اینکه ماتیلدا به صورت پنهانی از پدر انتقام می‌گیرد و کاری می‌کند که کلاه پدر با چسب به سرش بچسبد، برای اینکه پدرش را بیشتر آزار دهد، دروغی را تعریف می‌کند که بچه‌ای ته خیابان به مدت یک هفته انگشت چسبی‌اش توی دماغش گیر کرده بود. در آن هنگام پدر از ماتیلدا می‌پرسد که چه اتفاقی برای آن بچه افتاد؟ همان‌طور که در ترجمه علی‌پور مشاهده می‌شود ماتیلدا با ترس و با کمی لکنت جواب می‌دهد «هیچی چی!» درحالی‌که این لحن ترس یا لکنت اصلاً در متن مبدأ برای ماتیلدا وجود نداشته است و علی‌پور این عبارت و لحن را به آن افزوده است. این لحن ترس باعث شده قدرت بچه در شرارت و انتقام‌گیری و بار معنایی منفی در متن مقصد قدری کاهش بیابد. در ترجمه این قسمت، مترجم از تکنیک «تغییر لحن» و «بسط» استفاده کرده است.

۴.۲. ترجمه ناهنجاری‌های غیر کلامی

بررسی متن اصلی و ترجمه‌ها نشان داد که ۱۵ مورد کودک‌آزاری جسمی وجود دارد. به‌طور کلی پربسامدترین تکنیک به‌کاررفته برای ترجمه این ناهنجاری‌ها، تکنیک «ترجمه تحت‌اللفظی» و بعد از آن تکنیک «کاهش» است. علی‌پور و طهماسبی در ترجمه عبارات توصیف‌کننده و گویای کودک‌آزاری جسمی غالباً از تکنیک «ترجمه تحت‌اللفظی» استفاده کرده‌اند. این دو تقریباً به یک اندازه و البته بیشتر از هداوند از این تکنیک استفاده کرده‌اند. بیشترین کاهش بار معنایی منفی را هداوند داشته و دو مترجم دیگر مفاهیم را یا با همان بار معنایی منفی انتقال داده‌اند یا شدت خشونت و پرخاشگری را افزایش داده‌اند.

مثال:

She simply picked him up by one arm and flung him clear out of the open classroom window. Our classroom is one floor up and we saw Julius Rottwinkle go sailing out over the garden like a Frisbee and landing with a thump in the middle of the lettuces.

طهماسبی: یک دستی بلند کرد و از پنجره شوت کرد بیرون. کلاس ما توی طبقه اول است. یکهو دیدیم جولیوس مثل بشقاب‌پرنده بالای باغ به پرواز درآمده بعدش هم گرومبی افتاد وسط کاهوها. (ص. ۹۵)

هداوند: رفت طرفش و یک دستی بلندش کرد و از توی پنجره شوتش کرد بیرون. کلاس ما یک طبقه بالاتره. یه مرتبه دیدیم اون دانش‌آموز بدبخت، که اسمش جولیوس رولت نیکل بود عین بشقاب پرنده تو هوا رفت و تالاپ افتاد وسط بوته‌های کاهو. (ص. ۱۱۰)

علی‌پور: یک دستی بلند کرد و یک راست از پنجره باز کلاس پرت کرد بیرون. کلاس ما طبقه بالاست و ما دیدیم ژولیوس عین فریزی بالای باغچه مدرسه پرواز کرد و بعد با صدای گرومپ، وسط کاهوها افتاد! (ص. ۱۸۳)

همان‌طور که در این مثال مشاهده می‌شود، کودک در کلاس به‌صورت پنهانی در حال خوردن خوراکی است که مدیر او را می‌بیند و ضرب و شتم و تنبیهش می‌کند. هداوند عبارت «اون دانش‌آموز بدبخت» را به متن ترجمه اضافه کرده است. صفت «بدبخت» می‌تواند نشان‌دهنده ترحم نسبت به کودک باشد. هداوند با اضافه کردن واژه «دانش‌آموز» زشتی عمل کودک را پررنگ‌تر کرده؛ زیرا کودک در جمله پیشینی این داستان توی کلاس و سر درس مشغول خوردن بوده است؛ یعنی کودک به‌خاطر رفتار زشت و اشتباهش تنبیه می‌شود و بار معنایی منفی در متن مقصد کاهش یافته. مترجم در اینجا از تکنیک «بسط» استفاده کرده است.

هفت مورد «انتقام» از زیرمجموعه ناهنجاری‌های غیرکلامی در متن پیدا شد. در ترجمه مفاهیم انتقام، تکنیک «ترجمه تحت‌اللفظی» پربسامدترین تکنیک در کار هر سه مترجم بوده است.

مثال ۱:

She decided that her father or her mother was beastly to her she would get her own back in some way or another.

طهماسبی: او تصمیم گرفت هر وقت که پدر و مادرش با او بد رفتاری کردند، او هم به هر شکلی که شده تلافی کند. (ص. ۲۹)

هداوند: تصمیم گرفت بعد از آن هر وقت پدر یا مادرش با او بد رفتاری کنند، اعتنایی نکند و کار خودش را بکند. (ص. ۴۱)

علی پور: تصمیم گرفت هر وقت پدر یا مادرش رفتار توهین آمیزی کردند، او هم به نوعی تلافی کند! (ص. ۵۳)

در این مثال مشاهده می شود که وقتی ماتیلدا برای اولین بار تصمیم می گیرد از والدینش انتقام بگیرد، هداوند عبارت «she would get her own back in some way or another» را که دقیقاً به انتقام گرفتن کودک از والدین اشاره دارد، این گونه ترجمه کرده: «ماتیلدا تصمیم گرفت اعتنایی نکند و کار خودش را بکند». هداوند با این ترجمه بار منفی جمله را خنثی کرده اما اتفاقی که در این فرایند رخ داده این است که مترجم نتوانسته ارتباط معنایی جمله را با بقیه داستان حفظ کند. این تغییر معنایی در ارتباط با ترجمه رفتارهای ناهنجار ماتیلدا در جمله های بعدی متن ترجمه شده دیده نمی شود؛ یعنی مترجم بعد از آن تمام رفتارهای ناهنجار ماتیلدا را برای انتقام گرفتن از پدر و مادرش ترجمه کرده است. مترجم انتقام را حذف کرده و نوشته «ماتیلدا تصمیم گرفت اعتنایی نکند»، با این حال در ادامه داستان تمام رفتارهای انتقام آمیز ماتیلدا را ترجمه کرده است.

مثال ۲:

But it was surely too much to hope that it had taught the father a permanent lesson.

طهماسبی: اما اگر فکر می کنید پدر ماتیلدا برای همیشه از این مسئله عبرت گرفت، باید بگویم که سخت در اشتباهید. (ص. ۲۹)

هداوند: اما خیلی امیدوار نبود که پدرش از آن درس گرفته باشد. (ص. ۴۱)

علی پور: اما بدون شک نباید امیدوار می شد که درس عبرت همیشگی به پدرش داده است! (ص. ۵۳)

همان طور که در مثال دوم مشاهده می شود، بعد از انتقام گرفتن ماتیلدا از پدر، راوی داستان در ادامه می گوید که نباید خیلی امیدوار شد که این انتقام یا تلافی کردن درس عبرتی همیشگی به پدر داده باشد. هداوند با استفاده از تکنیک «کاهش» بار منفی این جمله انتقام آمیز را کاسته است، یعنی عبارت «عبرت دادن همیشگی به پدرش...» را با استفاده از تکنیک «کاهش» حذف کرده و به جای آن ترجمه کرده «از آن درس گرفته باشد».

در بررسی ترجمه ها مشخص شد که پنج مورد کودک آزاری ناشی از غفلت در متن وجود دارد. پربسامدترین تکنیک به کاررفته، تکنیک «ترجمه تحت اللفظی» است و مترجم ها به نسبت مساوی از این تکنیک بهره برده اند. در ترجمه آن ها هداوند غالباً بار معنایی منفی را کاهش داده است و دو مترجم دیگر مفاهیم را با همان بار معنایی منفی به متن مقصد انتقال داده اند یا بر بار معنایی منفی افزوده اند.

مثال ۱:

The brother gave a wave through the rear window, but the other two didn't even look back.

طهماسبی: برادر ماتیلدا از پنجره عقب برای او دست تکان داد، اما پدر و مادرش حتی سرشان را هم بر نگرداندند. (ص. ۲۱۸)

هداوند: برادر ماتیلدا از شیشه عقب برای خواهرش دست تکان داد، اما آن دوتای دیگر حتی نگاهی به پشت سرشان نداشتند. (ص. ۲۳۱)

علی پور: برادر از پنجره عقب اتومبیل دستی تکان داد؛ اما پدر و مادر حتی به پشت سرشان نگاه هم نکردند! (ص. ۳۹۹)

همان طور که در این مثال مشاهده می شود، موقعی که خانواده ماتیلدا او را به معلم می سپارند و با بی توجهی برای همیشه ترکش می کنند، نویسنده متن مبدأ می گوید

«برادر از شیشه عقب دست تکان داد» هداوند ترجمه کرده «برادر ماتیلدا از شیشه عقب برای خواهرش دست تکان داد» با افزودن واژه خواهر، ارتباط عاطفی و دوست داشتن را بین خواهر و برادر پررنگتر می‌کند؛ اما در عوض علی‌پور «دست تکان داد» را «دستی تکان داد» ترجمه کرده و با نکره کردن واژه دست، عاطفه و محبت برادر به ماتیلدا را کم‌رنگ‌تر کرده است.

مثال ۲:

You don't think for one minute I'm going to eat the filth I give to you?

طهماسبی: نکند پیش خودت فکر کرده‌ای من هم از همان آشغال‌هایی که به شما می‌دهم، می‌خورم؟ (ص. ۱۰۶)

هداوند: فکر نکردی من از این آت‌و‌آشغال‌هایی که شما می‌خورید نمی‌خورم؟ (ص. ۱۲۱)

علی‌پور: آهای... مبدا خیال می‌کنید خودم هم از همان آشغال‌هایی که به خوردتان می‌دهم، می‌خورم نخیر! (ص. ۲۰۷)

در این مثال هداوند با استفاده از تکنیک تغییر بیان «آشغال‌هایی که من به خوردتان می‌دهم» را ترجمه کرده «آشغال‌هایی که شما می‌خورید» و با این کار هرگونه مسئولیتی را از روی دوش مدیر برداشته و انگار که مدیر این کار را انجام نمی‌دهد و خود بچه‌ها غذاهای بد و ناسالم می‌خورند. در این قسمت از بار معنایی منفی در ترجمه کاسته شده است.

برای پرخاشگری رفتاری چهار مورد یافت شد. بیشترین میزان استفاده از تکنیک «ترجمه تحت‌اللفظی» را علی‌پور در ترجمه پرخاشگری رفتاری داشته است. در این مورد، مترجم‌ها مفاهیم ناهنجار اجتماعی را با همان بار معنایی منفی به متن مقصد انتقال داده‌اند و فقط یک مورد افزایش بار معنایی منفی جزئی در این قسمت بود که به جای «دندان‌هایش را شکستم یا خرد کردم».

مثال:

“I knocked his front teeth out.”

طهماسبی: «من هم زدم دندان‌های جلوییش را خرد و خاکشیر کردم.» (ص. ۹۲)

هداوند: «منم زدم دندان جلویشو خرد کردم.» (ص. ۱۰۷)

علی‌پور: «من هم زدم دندان‌هایش را ریختم توی دهنش!» (ص. ۱۸۴)

همان‌طور که در این مثال مشاهده می‌شود، طهماسبی «دندان‌هایش را خرد و خاکشیر کردم» ترجمه کرده است و با استفاده از تکنیک «بسط» قدری بر شدت عمل خشونت‌آمیز تأکید کرده و بر آن افزوده است.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

پس از بررسی و تحلیل‌های انجام‌شده می‌توان نتیجه گرفت که به‌طور کلی هر سه مترجم تا حد زیادی رویکرد و تکنیک ترجمه تحت‌اللفظی را برای برگردان ناهنجاری‌های اجتماعی به‌کار گرفته‌اند و برخلاف آن چیزی که تصور می‌شد، مترجم‌ها رفتارها یا کلمات زشت ناهنجار اجتماعی را در این رمان حذف یا با مسائل بهنجار اجتماعی جایگزین نکرده‌اند. شاید مترجم‌ها به خاطر نداشتن جسارت، جرئت یا عدم آشنایی با مسائل فرهنگی و تربیتی و نداشتن دانش کافی، متن‌های مربوط به ترجمه ناهنجاری‌های اجتماعی را تحت‌اللفظی ترجمه کرده‌اند و شاید به‌خاطر وفاداریشان به متن مبدأ تکنیک ترجمه‌شان «تحت‌اللفظی» بوده است. از [منظر ایلوک و ایلوک^۱ \(۲۰۲۲\)](#) نیز یک دلیل مهم برای ترجیح ترجمه تحت‌اللفظی، ترس ذهنی مترجم از عدم وفاداری به متن مبدأ است و با انتخاب ترجمه تحت‌اللفظی، مترجم به‌مراتب کمتر نیازمند افزایش دانش خود نسبت به بایدها و نبایدهای زبان مبدأ و مقصد خواهد بود. این سه ترجمه بومی‌سازی نشده بودند و زبان روانی نداشتند. از

^۱. Iluk & Iluk

منظر ونوتی (۲۰۰۴) می‌شود گفت که مترجم‌ها در این آثار ترجمه‌ای قابل مشاهده و آشکار شده‌اند و یا متن رنگ و بوی ترجمه می‌دهد، زیرا متن ترجمه دچار توهم شفافیت نشده و هژمونی زبان و فرهنگ فارسی در این آثار ترجمه‌ای مشاهده نمی‌شود. اگر این متن‌های ترجمه‌ای روان بودند و به فرهنگ متن مقصد نزدیک بودند، ممکن بود مترجم از نظر خواننده مستتر باشد و خواننده دچار این توهم شود که متن، اصیل است و نه ترجمه. مترجم‌ها لحن طنز داستان را در ترجمه‌هایشان از بین برده‌اند و باعث افزایش شدت خشونت و پرخاشگری شخصیت‌های رمان و اعمال آن‌ها شده‌اند، درحالی‌که می‌توانستند با افزایش لحن طنز داستان حتی بدون تغییرات فرهنگی از شدت خشونت و پرخاشگری این رمان بکاهند. به نظر می‌رسد هداوند نسبت به دو مترجم دیگر به مسائل تربیتی و فرهنگی اهمیت بیشتری داده و در مقایسه با مترجم‌های دیگر بیشتر از تکنیک «کاهش» برای ترجمه ناهنجاری‌های کلامی استفاده کرده است و آگاهانه یا ناآگاهانه از بار منفی جمله‌های متن مبدأ در ترجمه‌اش کاسته است. حتی در مواردی که از تکنیک‌های دیگر برای ترجمه ناهنجاری‌های اجتماعی استفاده کرده، باز هم کاهش بار معنایی منفی را می‌شود در ترجمه‌اش مشاهده کرد.

در رابطه با پژوهش‌هایی که به موضع راهبردهای ترجمه تابو در داخل و خارج از کشور می‌پردازند، باید گفت برخلاف پژوهش حاضر که تغییر خاصی در ترجمه ناهنجاری‌های آن دیده نمی‌شود، مردانی (۱۳۹۱)، داوریان (۱۳۹۷)، پاکار (۲۰۲۰) و آزاد (۱۴۰۲) تغییراتی در ترجمه تابوها از انگلیسی به فارسی مشاهده کرده‌اند، برای مثال پاکار (۲۰۲۰) مشاهده کرده است که ممیزی‌های فیلم در ترجمه با هنجارهای ایدئولوژیک کشور همسو شده‌اند و یا داوریان (۱۳۹۷) تأثیر شرایط اجتماعی و سیاسی را بر روی ترجمه تابوها تأیید کرده است. طالب‌نیا (۲۰۱۳) و خوش‌سلیقه و دیگران (۲۰۱۸) نیز راهبردهای متفاوتی مثل حذف و جایگزینی را در ترجمه تابوها در فیلم‌ها مشاهده کرده‌اند و نیک‌نسب (۱۴۰۲) نشان می‌دهد که مترجمان در

«برخوردهای فرهنگی»، تابوها را با عناصر مقبول‌تر جایگزین می‌کنند. تیما و دیگران (۲۰۲۴) نیز راهبرد حذف را پربسامدترین راهکار تابوها یافته‌اند. در یافته‌های تحقیق حاضر هم تکنیک‌های متفاوتی در ترجمه ناهنجاری‌ها در متن ترجمه به کار رفته بود. هم‌چنین پژوهشگران دیگری نیز از جنبه‌های مختلف ترجمه تابو را بررسی کرده‌اند که از برخی از آن‌ها اشاره می‌شود. عرب یوسف‌آبادی و افضلی (۱۳۹۷) سازوکارهای حُسن تعبیر در ترجمه تابوهای رمان *الهوی* را بررسی می‌کنند و نشان می‌دهند که استلزام معنایی، گسترش معنایی و مجاز، به ترتیب پربسامدترین سازوکارها در ترجمه تابوهای این رمان به شمار می‌آید. محجوب (۱۳۹۵) آرای روانشناسان را در باب تابو، انواع تابو و دلایل پیدایش آن‌ها را در جوامع مختلف و ترجمه ادبیات کودکان بررسی کرده است. جلیلی مرند و دهخوارقانی (۱۳۹۲) موانعی را بررسی می‌کنند که مترجم‌ها در انتقال بخش‌های مشکل‌ساز متون، به‌ویژه متون ادبی دارای تابو، با آن‌ها روبرویند. مهدیزادخانی، نوروزی و شکوهمند (۱۳۹۸) در صدد افزایش آگاهی بیشتر مترجمان، به‌ویژه دانشجویان در برخورد با حساسیت‌های زبانی بوده‌اند؛ از این رو عملکرد دانشجویان به‌عنوان مترجمان نوپا را با مترجمان حرفه‌ای مقایسه کرده‌اند. شریفی و دارچینیان (۱۳۸۸) نیز تلاش کرده‌اند تا از طریق بررسی برخی از متون ترجمه‌شده به فارسی، دسته‌بندی‌ای از انواع تابو برسند.

همان‌طور که قبلاً ذکر شد، هدف این پژوهش تلاش برای پاسخ به این سؤال بود: رویکرد و تکنیک‌های به‌کاررفته توسط مترجم‌های رمان *ماتیلدا* (۱۹۸۸) اثر رولد دال در برگردان مفاهیم ناهنجار کلامی و غیرکلامی چه بوده است؟ ناهنجاری‌های کلامی شامل توهین و بی‌ادبی، تهدید، دروغ‌گویی و ناهنجاری‌های غیرکلامی شامل کودک‌آزاری جسمی، انتقام، کودک‌آزاری ناشی از غفلت و پرخاشگری رفتاری بود که در ترجمه سه مترجم: هداوند، طهماسبی، و علی‌پور بررسی شد. این پژوهش نشان داد ناهنجاری‌های رمان *ماتیلدا* با حداقل تغییرات از انگلیسی به فارسی ترجمه شده است. البته در مواردی میزان بار خشونت و پرخاشگری کلامی متون افزایش

یافته است. این یافته برخلاف یافته‌های بسیاری از پژوهش‌ها در حوزه ادبیات کودک است. (مانند سالوادور^۱، ۲۰۲۳؛ نوروزی و هاشمی، ۱۴۰۱؛ مهدوی آرا و ایزی، ۱۳۹۸) که دریافته‌اند مترجمان انواع تغییرات را در ترجمه ادبیات کودک پیاده می‌کنند تا آن را مناسب کودکان سازند؛ چرا که کودکان را ضعیف در مباحث انقادی و در معرض آسیب‌های مختلف می‌بینند (رودریگز^۲ و اسوریو^۳، ۲۰۲۴). یافته‌های پژوهش نشان داد ترجمه رمان *ماتیلدا* بومی‌سازی نشده است و خواننده به سمت متن مبدأ سوق داده شده و اغلب مفاهیم ناهنجار اجتماعی به متن مقصد منتقل شده‌اند. مترجم‌ها به تأثیر بار معنایی کلمات و عبارات توجه زیادی نکرده‌اند، درحالی‌که قرار دادن کودکان در معرض تجربه‌هایی که از این کتاب‌ها به دست می‌آورند و مطالبی که یاد می‌گیرند می‌تواند افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی مانند دروغ گفتن، انتقام، خشونت و پرخاشگری را در پی داشته باشد. علاوه بر این، مترجم‌ها می‌توانسته‌اند به جای اینکه شدت تأثیر این ناهنجاری‌ها را با انتخاب‌هایشان در ترجمه افزایش دهند، با تأکید بر جنبه‌هایی مانند طنز و به‌کارگیری تکنیک‌هایی مانند کاهش، از شدت تأثیر ناهنجاری‌ها بکاهند. به‌طور دقیق نمی‌توان درباره دلیل و انگیزه مترجم‌ها در کاهش، افزایش و یا ترجمه دقیق این ناهنجاری‌ها صحبت کرد، اما از آنچه در ترجمه‌ها آمده شاید بشود چنین برداشت کرد که در این ترجمه‌ها نوعی بی‌توجهی به حساسیت‌های ادبیات کودک دیده می‌شود که خود ناشی از نگاه سهل‌انگارانه به ترجمه ادبیات کودک و در واقع، تلقی جایگاه آن به عنوان نظامی کم‌اهمیت و حاشیه‌ای در نظام چندگانه ادبی است. یافته‌های این پژوهش می‌تواند دقت نظر ناشران و مترجم‌های ادبیات کودک و نوجوان را افزایش دهد تا به ناهنجاری‌های آثار ادبیات کودک هنگام ترجمه توجه بیشتری کنند و پیوسته آسیب‌ها و ناهنجاری‌ها را در ذهن داشته باشند. یقیناً اگر این‌گونه ریزبینانه و با دقت به ادبیات و ترجمه آن

^۱. Salvador

^۲. Rodriguez

^۳. Osorio

توجه شود، شاید بشود خطرات ناشی از تأثیرپذیری و یادگیری ناهنجاری‌ها را کاهش و البته ترجمه‌های بهتری به دست خواننده داد.

کتاب‌نامه

- آزاد، پ. (۱۴۰۲). مقایسه عملکرد مترجمان زن از نسل جدید و گذشته در ترجمه واژگان تابو و بررسی تأثیرپذیری آن‌ها از فرهنگ. *نقد زبان و ادبیات خارجی*، ۲۰(۱)، ۱۱۳-۱۳۳.
- امین طوسی، ه.، قربان صباغ، م.، ر.، و مهدوی، م. ج. (۲۰۱۷). بررسی نقش ایدئولوژی سرمایه‌داری بر رشد اخلاقی و معنوی کودک در رمان. در کتابچه همایش *ملی ادبیات کودک و نوجوان و معنویت*. (ص. ۶-۱۲). دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد.
- بخارایی، ا. (۱۳۹۰). *جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی*. انتشارات دانشگاه پیام نور.
- تنهایی، ا. (۱۳۸۶). *نظریه‌های جامعه‌شناسی*. مرن‌دیز.
- جلیلی مرند، ن.، و دهخوار قانی، س. (۱۳۹۲). چگونه تابوها را ترجمه کنیم. *پژوهش زبان و ادبیات فرانسه*، ۷(۱۲)، ۵۷-۷۴.
- دال، ر. (۱۳۹۰). *ماتیلدا*. ترجمه پروین علی‌پور. افق.
- دال، ر. (۱۳۹۳). *ماتیلدا*. ترجمه علی هداوند. کارگاه فیلم و گرافیک سپاس.
- دال، ر. (۱۳۹۵). *ماتیلدا*. ترجمه شهلا طهماسبی. مرکز.
- سلیمی، ع.، و داوری، م. (۱۳۸۰). *جامعه‌شناسی کجروی*. پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
- شریفی، ش.، و دارچینیان، ف. (۱۳۸۸). بررسی نمود زبانی تابو در ترجمه به فارسی و پیامدهای آن. *مجله زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان*، ۱(۱)، ۱۲۷-۱۴۱.
- عرب یوسف‌آبادی، ع.، و افضلی، ف. (۱۳۹۷). بررسی سازوکارهای حُسن تعبیر در ترجمه تابوهای رمان الهوی از هیفا بیطار. *پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۹(۱)، ۵۷-۸۱.
۱. <https://doi.org/10.22054/rctall.2018.32925.1320>
- غفاری، س.، و شهبازی، م. (۱۳۹۱). *مواد و خدمات کتابخانه‌ای برای کودکان و نوجوانان*. انتشارات دانشگاه پیام نور.
- کاوه، م. (۱۳۹۱). *آسیب‌شناسی بیماری‌های اجتماعی* (ج. ۱ و ۲). جامعه‌شناسان.

مارشال، گ.، و اسکات، ج. (۱۳۸۸). فرهنگ جامعه‌شناسی. ترجمه حمیرا مشیرزاده. میزان.
محبوب، ف. (۱۳۹۵). تابو در ترجمه ادبیات کودکان. کنگره بین‌المللی زبان و ادبیات،
مشهد.

مردانی، و.، و خوش‌سلیقه، م. (۱۴۰۲). دیدگاه مترجمان غیرحرفه‌ای به اخلاق در
فرایند زیرنویس فیلم‌های انگلیسی‌زبان به فارسی. مطالعات زبان و ترجمه، ۵۶(۲)،

۱-۳۲. <https://doi.org/10.22067/lts.2023.43313>

ممتاز، ف. (۱۳۸۱). انحرافات اجتماعی - نظریه‌ها و دیدگاه‌ها. شرکت سهامی انتشار.
مهدوی آرا، م.، و ایزی، ا. (۱۳۹۸). بایسته‌های ترجمه ادبیات کودک و نوجوان از منظر فنی و
دیداری (نمونه تطبیقی و پژوهشی ترجمه مجموعه «حکایات النخله الخضراء»). ادبیات

کودک، ۱۰(۲)، ۱۵۰-۱۲۹. <https://doi.org/10.22099/jcls.2019.30413.1630>

مهدیزادخانی، م.، نوروزی، ع.، و شکوهمند، ف. (۱۳۹۸). ترجمه فارسی تابوی‌های زبانی فیلم
پالپ فیکشن: مقایسه ترجمه دانشجویی و حرفه‌ای. مطالعات زبان و ترجمه، ۵۲(۱)، ۱۰۹-

۱۲۸. <https://doi.org/10.22067/lts.v52i1.80700>

نوروزی، ع.، و هاشمی، م. (۱۴۰۱). دیدگاه ناشران و مترجمان درباره ضوابط نشر کتاب و ممیزی
و پیامدهای آن در ایران بعد از انقلاب اسلامی. مطالعات زبان و ترجمه، ۵۶(۱)، ۱۶۱-۱۶۶.

<https://doi.org/10.22067/lts.2022.77963.1146>

نیک‌نسب، ل. (۱۴۰۲). ترجمه دوبله در فیلم‌های کارآگاهی: مطالعه موردی لانه
زنبور (از مجموعه هرکول پوآرو اثر آگا کریستی). مطالعات ترجمه، ۲۱(۴)، ۵۶-
۷۶.

هانت، پ. (۲۰۰۱). تحلیلی بر شخصیت ماتیلدا. ترجمه محبوبه نجف‌خانی. پژوهشنامه ادبیات
کودک و نوجوان، ۱۵(۱)، ۱۲۹-۱۳۴.

Alla, A. (2023). Translation of different styles in children's literature from English into Albanian: A comparative approach. *Resmilitaris*, 13(2), 241-253.
Baker, M., & Saldanha, G. (Eds.). (2020). *Routledge encyclopedia of translation studies* (3rd ed.). Routledge.

- Dahl, R. (1988). *Matilda*. Penguin.
- Davarian, M. (2019). *A study on translation strategies employed for Persian renderings of taboo in Adventures of Huckleberry Finn* [Unpublished master's thesis]. University of Birjand.
- Dávila, D. (2022). The tacit censorship of youth literature: A taxonomy of text selection stances. *Children's Literature in Education*, 53(3), 376-391.
- De Queiroga, M. G., & Fernandes, L. P. (2016). Translation of children's literature. *Cadernos de Tradução*, 13(6), 62-78. <https://doi.org/10.5007/2175-7968.2016v36n1p62>
- Hiidenoja, A. (2015). *Class ideology and values in Roald Dahl's Matilda and Hilaire Belloc's cautionary tales for children and new cautionary tales* [Unpublished master's thesis]. University of Tampere.
- Iluk, L. & Iluk, J. (2022). Self-protective approaches to the translation of monolingual normative acts and their result. *ASEJ*, 26(1), 51-55. <https://doi.org/10.19192/wsfp.sj1.2022.7>
- Jobe, R. (1996) Translation. In P. Hunt (ed.), *International companion Encyclopedia of children's literature* (pp. 519-529). Routledge.
- Khoshsaligheh, M., Ameri, S., & Mehdizadkhani, M. (2018). A socio-cultural study of taboo rendition in Persian fansubbing: An issue of resistance. *Language and Intercultural Communication*, 18(6), 663-680. <https://doi.org/10.1080/14708477.2017.1377211>
- Martens, A. (2015). *Ideology in children's literature: Critical discourse analysis of the adult-child power relation in Roald Dahl's Matilda* [Unpublished bachelor's thesis]. University of Amsterdam.
- McMartin, J., & Van Coillie, J. (2020). Children's literature in translation Leuven University Press. <https://doi.org/10.1353/book.78563>
- Molina, L., & Hurtado Albir, A. (2002). Translation techniques revisited: A dynamic and functionalist approach. *Meta Journal*, 47(4), 498-512. <https://doi.org/10.7202/008033ar>
- Netley, N. S. (1992). The difficulty of translation: Decoding cultural signs in other languages. *Children's Literature in Education*, 23, 195-202. <https://doi.org/10.1007/BF01134006>
- Oittinen, R. (2000). *Translating for children*. Garland.
- Pakar, E., Khoshsaligheh, M., & Khozaei Ravari, Z. (2020). Cultural gate-keeping policies in official dubbing in Iran: A case study of *The Godfather Series* into Persian. *Language and Translation Studies*, 53(1), 129-165. <https://doi.org/10.22067/lts.v53i1.82495>
- Pawłuszek, P. (2023). Vulgarity in children's literature and the translator's dilemma. A case of the Polish translation of the book of *Dust: La Belle Sauvage* by Philip Pullman. In D. Gierczyńska & I. Smoczyk-Jackowiak (eds.), *Wschód-zachód. literatura i język nastyku kultur* (pp. 101-118). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pomorskiego w

- Ślupsku.
- Rodriguez, S., & Osorio, S. (2024). Censorship in early childhood: A critical content analysis of banned and challenged latine picture books. *Research on Diversity in Youth Literature*, 6(1), 1-26. <https://doi.org/10.21900/j.rydl.v6i1.1400>
- Salimi, A., & Davari, M. (2001). *Jamehshenasi kajravi* [Sociology of deviancy]. Research Institute of Hawzeh and University.
- Salvador, R. B. (2023). Censorship and Expurgation of the Selected Children's Literature. *The Quest: Journal of Multidisciplinary Research and Development*, 2(1). <https://doi.org/10.60008/thequest.v2i1.57>
- Štefulj, L. (2020). *Rendering personal names in translations of children's literature from English into Croatian: Case studies of Roald Dahl's Matilda and Charlie and the Chocolate Factory*. [Unpublished master's thesis]. University of Zagreb.
- Shavit, Z. (2022). Cultural translation: Ideological and model adjustments in translation of children's literature. *Kinder- Und Jugendliteraturforschung International*. <https://doi.org/10.3726/978-3-653-03936-8/14>
- Shavit, Z. (1986). *Poetics of children's literature*. University of Georgia Press.
- Talebniya, E. (2013). *Strategies applied in Persian translation of taboos in dubbed action movies by Iranian home video companies* [Unpublished master's thesis]. Allameh Tabataba'i University.
- Tanhaee, A. (2007). *Nazarieh haye jamehshenasi* [Theories of sociology]. Marandiz.
- Tima, M., Monsefi, R., Ramazani, A., & Yalsharzeh, R. (2024). Translation of taboo words in IRIB's Persian dubbed movies. *Journal of Language and Translation*, 14(2), 49-60.
- Toury, G. (2012). *Descriptive translation studies and the beyond*. John Benjamins.
- Venuti, L. (2004). *The translator's invisibility*. Routledge.

درباره نویسندگان

الناز علی اعظم فارغ التحصیل ارشد مطالعات ترجمه دانشگاه فردوسی مشهد است. حوزه‌های پژوهش مورد علاقه وی ترجمه ادبیات کودک می‌باشد.

مسعود خوش سلیقه استاد گروه انگلیسی دانشگاه فردوسی مشهد است. ایشان علاقه‌مند به پژوهش در حوزه‌های ترجمه و رسانه، ترجمه و ارتباطات بین‌فرهنگی و بومی‌سازی چندرسانه‌ای است.

عبداله نوروزی فارغ التحصیل دکتری ترجمه دانشگاه فردوسی مشهد است. از جمله علایق پژوهشی او می‌توان به جامعه‌شناسی ترجمه و فرهنگ اشاره کرد.

آزاده اریس دانشجوی دکتری مطالعات ترجمه در دانشگاه بینگمتون است. حوزه پژوهشی مورد علاقه وی ترجمه رسانه است.